

**ULUKIKAHJUSTUSTE ENNETAMISE JA HÜVITAMISE
PRAKTIKATE VÕRDLEV ANALÜÜS
KUUE EUROOPA RIIGI NÄITEL**

Tellija ja autoriõigused: Sihtasutus Erametsakeskus

Koostanud: Karli Ligi

Finantseerinud: Keskkonnainvesteeringute Keskus

© 2011

Sisukord

Sissejuhatus	4
Metoodika	5
1. Ulukikahjustused, nende ennetamise ja hüvitamise taust.....	6
1.1. Ulukikahjustuste olemus	6
1.2. Ulukikahjustustega tegelemine.....	7
1.3. Kahjustuse kindlakstegemine ja kahjustatud vara väärtus	9
1.4. Liigid, kes põhjustavad Euroopas kõige enam kahju	10
2. Ülevaade seadusandlustest.....	11
2.1. Balti riigid.....	11
2.1.1. Läti	11
2.1.2. Leedu.....	12
2.2. Põhjamaad	13
2.2.1. Soome.....	13
2.2.2. Rootsi	14
2.2.3. Norra	15
2.3. Kesk-Euroopa.....	16
2.3.1. Saksamaa.....	16
3. Seadusandluse rakendamine	18
3.1. Läti.....	18
3.2. Leedu	19
3.3. Rootsi.....	19
3.4. Norra.....	20
3.5. Soome	21
3.6. Saksamaa	21
4. Lahendused, mida saaks kasutada Eestis	23
Kokkuvõte	25
Kasutatud kirjandus.....	26
Lisa 1. Ülevaade ulukikahjudega tegelemisest uuringualustes riikides.	29
Lisa 2. Peamised ulukikahjusid käsitlevad seadusaktid ja ulukikahjusid ennetavad meetmed uuringualustes riikides.....	30

Sissejuhatus

Konflikt inimese ja loomade huvide vahel on eksisteerinud juba väga pikka aega, kuid ulukikahjustuste kompenseerimine ja ennetamine on sellega võrreldes alles lapsekingades. Kompenseerimine ja kahjude ennetamine on kerkinud päevakorda seoses inimese majanduslike huvidega metsas ja põllumaal. Kuna inimeste huvid on erinevad, siis võib ulukipopulatsioonide majandamisel erinevate huvigruppide meelsus kardinaalselt erineda. Jahimehed soovivad, et metsa oleks palju ulukeid, keda küttida, ning metsaomanikud ja põllumajandustootjad soovivad, et oleks võimalikult vähe ulukikahjustusi. Seega ongi seadusandluse või omavaheliste kokkulepetega võimalik saavutada kompromiss, mis rahuldaks mõlemaid pooli.

Käesoleva töö eesmärgiks ei ole mitte erinevate riikide seaduste ja nende rakendamise detailne kirjeldamine, vaid peamiste suundade väljatoomine, mis on seotud ulukikahjustuste kompenseerimise ja ennetamisega.

Vaatluse all olevate riikide puhul on püütud leida vastuseid järgnevatele küsimustele:

- millised on erinevate institutsioonide ja omanike õigused ja kohustused seoses ulukikahjustuste ennetamise ja hüvitamisega;
- millised on kasutusel olevad omavastutuse määrad;
- millised on erinevad ulukikahjustustega seotud protseduurid;
- millised oleksid parimad lahendused sihtriikidest, mida saaks Eestis kasutada.

Kuna ulukite elutegevuse mõju ja kahjustuste olemus võib olla väga erinev, siis on töös kirjeldatud ka erinevaid ulukite poolt tekitatavaid mõjusid. Lisaks antakse ka ülevaade erinevatest kahjustuste ennetamise ja kompenseerimise mehhanismidest.

Metoodika

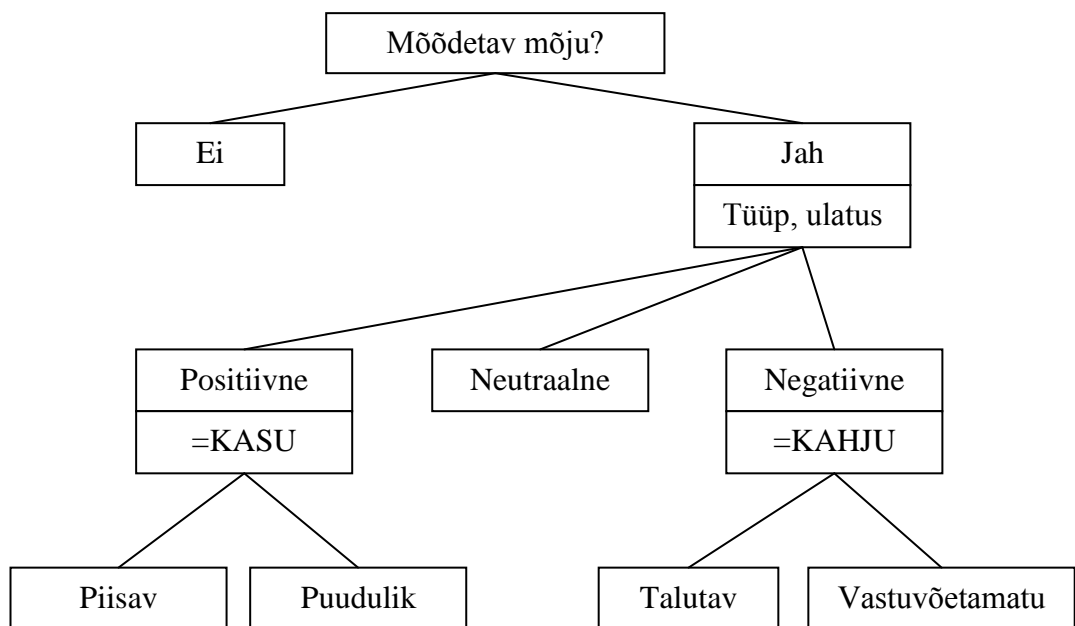
Vastavalt töö eesmärgile on analüüsitavaid riike kuus: Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Norra ja Saksamaa. Riikide valikul lähtuti põhimõttest, et esindatud oleksid Euroopa Liidu vanemad ja uuemad liikmesriigid ning Norra puhul ka Euroopa Liidu koostööriik.

Uuringu alusandmed koguti avalikest allikatest, milleks olid sihtriikide ministeeriumite, teadusasutuste ja teiste riigiasutuste ning vabaühenduste internetilehed ja väljaanded. Saamaks teada regulatsioonide rakendamise edukusest praktikas võeti ühendust ka sihtriikide asutuste ja organisatsioonidega.

1. Ulukikahjustused, nende ennetamise ja hüvitamise taust

1.1. Ulukikahjustuste olemus

Kahjustuseks loetakse peamiselt olukorda, kus ulukite elutegevuse toimetel on tekkinud konflikt uluki ja inimese huvide vahel, mitte uluki ja taimkatte vahel (Putman 2004). Peamisteks konfliktide tekkimise kohtadeks on piirkonnad, kus peamisteks maakasutusviisideks on põllumajandus ja metsandus. Oluline on ka mõju ja kahjustuse eristamine, kuna alati ei pruugi mõju võrdsuda kahjuga ning kindlasti peab arvestama ka taustsüsteemiga (Joonis 1). Näiteks võib metsanduses lugeda kahjustuseks olukorda, kui kärbitud on 1000 puud/ha eraldusel, kus puistu tiheduseks on 2000 puud/ha. Kahjustuseks aga ei saa seda lugeda juhul, kui eraldusel on 10 000 puud/ha ja tulevikueesmärgiks on 1500 puud/ha. Lisaks peab sel juhul eeldama, et iga kärpimine mõjub puule kahjulikult, kuigi väikese kärpimisastme korral puu elujõulisus ega juurdekasv oluliselt ei vähene (Palmer ja Truscott 2003, Reimoser ja Putman 2011).

Joonis 1. Ulukite mõju hindamise tasandid (Reimoser *et al.* 1999)

Kui loomade elutegevuse tõttu tekib negatiivne mõju põllumajandus- või metsakultuuridele, siis oleks vaja täpsemalt teada, milliste kahjustuste liikidega tegu on. Kahjustuse liike metsakultuuridele on kirjeldanud Nelson B. Kverno (1964) aga ka Friedrich Remoser *et al.* (1999).

Kombineerides kahe eelpoolenimetatud teadlase klassifikatsioone on võimalik kahjustused jagada kolmeks:

1. **Tallamine** – siia alla kuuluvad nii tallamisest kui ka kaevamisest ja tõngumisest põhjustatud kahjustused;
2. **Võra ja lehestiku (okastiku kahjustused)** – lisana kuulub siis gruppi ka seemnete kahjustamine;
3. **Koore kahjustused** – põhjustatud nii koorimisest kui ka sarvede nühkimisest.

Kindlasti peab toodud kahjustuste nimekirjale lisama kopra poolt tekitatud kahjustused (nii langetatud puude kui ka üleujutuste näol), kuna piirkondades, kus kopra arvukus on kõrge, võivad kahjustused olla märkimisväärsed.

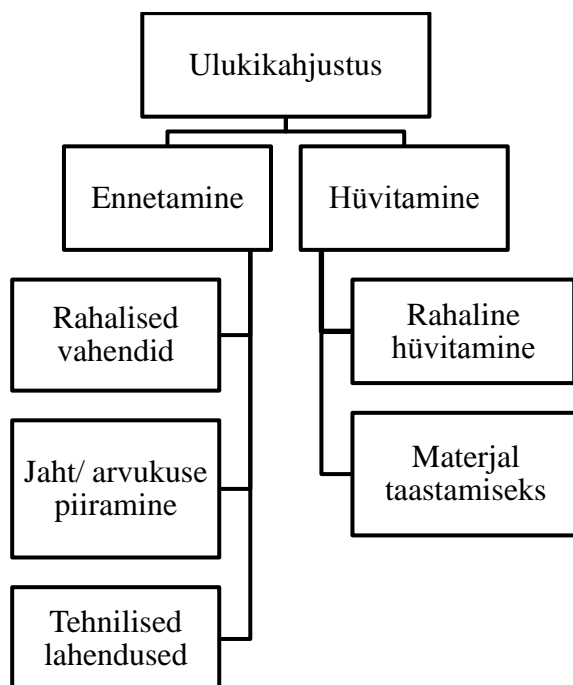
Tegelikult on võimalik enamus eelpoolnimetatud metsakahjustuste kategooriaid üle kanda ka põllumajandusele. Tallamine on kindlasti üks olulisi põllumajanduskahjustusi ning teraviljakultuuride puhul on oluliseks saagi vähenemine ärasõõdud viljapeade näol. Oluliseks lisandiks põllumajanduse puhul on aga loomapidajatele tekitatud kahjud. Piirkondades, kus esineb suurkiskjaid, on oluline nii loomade murdmine kui ka vigastamine, aladel, kus on palju sõralisi, võib nende suur arv oluliselt vähendada karjamaade kvaliteeti. Märkimata ei saa jätta ka tarade lõhkumist suurte metsloomade poolt.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et probleemile on vaja omanikku ja omanik on see, kes defineerib kahju.

1.2. Ulukikahjustustega tegelemine

Ulukikahjustustega tegelemisel on kaks peamist suunda: kahjustuste ennetamine ning kahjustuste kompenseerimine (Joonis 2) (Schwerdtner ja Gruber 2007). Ennetamise puhul on tegu oluliselt laiemal valdkonnaga, kui seda on kompenseerimine, kuna lahendusi on kordades rohkem. Kõige laiemalt kasutatud ennetusmeetod, vähemalt jahilukite puhul, on jahipidamine või arvukuse piiramine. Antud meetodi põhieesmärgiks on hoida populatsioonid tasemel, kus kahjustusi ei tekki või on need vastuvõetavad. Ka on jahipidamise puhul maaomanikul (juhul, kui riigis on maaomanikul jahiõigus) võimalus rentida jahipidamisõigust ning seega taluda kahjustusi veidi rohkem. Kaitsealuste liikide puhul on aga jahipidamine, või populatsiooni arvukuse reguleerimine, võimatu ning seega tuleb kasutada teisi ennetus- või kompensatsioonivahendeid. Kaitsealuste liikide puhul kasutatakse mõnes riigis (nt. Rootsi) kahjustuste ennetusvahendina raha maksmist, et kahjustuse saaja taluks juba ette kõrget loomade arvukust või kompenseeritakse nende loomade poolt tekitatud kahjud. Teine rahaliste vahendite kasutamise võimalus on kompenseerida ennetusvahendite ostmine ja kasutamine maaomanikule. Viimaseks võimaluseks ennetamise puhul oleks tehniliste vahendite eraldamine maaomanikule, et ta saaks oma vara kaitsta. Sel juhul

saab olla kindel, et lahendused, mis kasutusele võetakse, on juba praktikas läbi proovitud.

Joonis 2. Ulukikahjustuste ennetamise ja hüvitamise viise

Hüvitamise korral on kaks peamist kasutatavat lahendust. Esimeseks oleks kahjustuse rahaline hüvitamine, selleks hinnatakse kahjustuse väärtus ja kahjustuse eest vastutav isik (olenevalt olukorrast riik või jahiõiguse kasutaja) tasub kahju saanud poolele temale tekitatud kahju. Teine lahendus oleks materjali andmine kahjustuse taastamiseks, peamiselt kasutatakse seda kariloomade puhul, mille puhul mõned riigid ei maksa mitte murtud loomade väärtust, vaid annavad kahju saanud loomakasvatajale sama palju loomi, kui murti või vigastati (Nyhus *et al.* 2003).

Erinevaid kompensatsiooniskeeme ja nende rakendamist on lähemalt uurinud ja kirjeldanud Cyrille de Klemm (1996). Kuigi tema poolt kirjeldatud praktikad ei ole nii mõneski Euroopa riigis enam kasutusel, on ta hästi klassifitseerinud peamised finantsmehhanismid, mida on võimalik kasutada. De Klemmi (1996) klassifikatsioon oleks järgmine:

1. **Kindlustus** – kasutatakse harva ja kindlustus ei ole parem, kui õiglane ja töötav kahjustuste hüvitamine riiklikest ja jahimeeste poolt finantseeritavatest fondidest.
2. **Looduskaitseühenduste poolt makstav kompensatsioon** – kasutatakse peamiselt juhtudel, kui riik ei ole võtnud ise ette samme kompenseerimaks kaitsealuste liikide kahjusid.

3. Riigipoolsed kompensatsioonid:

- a) otsesed kompensatsioonid – makstakse riigi või kohaliku omavalitsuse vahenditest ja on laialdaselt kasutusel, kuigi enamasti seotud kaitsealuste liikidega;
- b) riigiasutuste kindlustus – vastutavad riigiasutused võtavad kindlustuse, et katta rahaline vastutus ulukikahjustuste ilmnemisel. Väga vähe kasutatav mehhanism;
- c) fondid – on vaid üksikud ulukikahjustuse fondid, kus rahastamine on kogu ulatuses riigikassast ning reeglina rahastatakse seda jahimeeste ja riigi poolt. Puhtalt riigi poolt rahastatuna kasutatakse finantse ainult kaitsealuste liikide puhul.

4. Tsiviilvastutus – peamiselt seotud jahiulukite poolt tekitatud kahjustustega, mille eest on vastutavad jahiõiguse hoidjad. Peamiselt kasutatakse otsest kompensatsiooni tsiviilõiguse raames või kohustuslikke makseid fondidesse. Oluline on ka asjaolu, et jahiulukid on omanikuta vara (*res nullis*) ning seega peab vastutus põhinema süül ja riskil. Tsiviilvastutuse saab jagada kolmeks:

- a) süül põhinev vastutus – kasutatakse peamiselt riikides, kus jahiõigust renditakse. Jahirentnikul on seega kohustus ennetada kahjustusi ning juhul, kui see ei õnnestu, on jahirentniku kohustus kompenseerida tekkinud kahjud;
- b) umbvastutus – jahiõiguse hoidja on vastutav kõikide kahjude eest. Kompenseerima ei pea vaid juhul, kui jahiõiguse hoidja tõendab, et on kasutanud kõiki tema võimuses olevaid vahendeid kahju ennetamiseks või juhul kui kahjustused oleksid tekkinud igal juhul;
- c) fondid – fondid, mis on rahastatavad ainult jahimeeste poolt on äärmiselt haruldased. Fond võib olla moodustatud jahiüksuse või suurema piirkonna peale.

1.3.Kahjustuse kindlakstegemine ja kahjustatud vara väärtus

Juhul, kui uluki ja inimese vahelise konflikti lahendamiseks kasutatakse kompensatsioonimehhanisme, on äärmiselt oluline hinnata tekitatud kahjustusi ning teha kindlaks kahjustatud vara väärtus. Kahjustuse kindlakstegemise puhul on oluliseks aspektiks aeg, kuna olenevalt kahjustusest võib kahjustaja kindlaksmääramine olla võimalik vaid väga lühikese aja jooksul (Nyhus *et al.* 2003). Juhtudel, kus kahjustaja kindlaksmääramine ei ole kohustuslik, on ette tulnud olukordi, mil vaid väga väike osa kahjustustest on põhjustatud liigi poolt, kelle kahjustused on kompenseeritavad. Heaks näiteks on Norra suurkiskjate kahjustuste kompenseerimine, kus 2001. aastal oli ainult 5 kuni 10 protsenti hüvitatud loomadest tapetud suurkiskjate poolt (Linnel ja Brøseth 2003).

Kui kahjustuse põhjustanud uluk on kindlaks määratud, on järgmiseks oluliseks sammuks kahjustatud vara väärtuse hindamine. Oluline on, kas kahjustatud vara puhul arvestatakse nüüdisväärtust või potentsiaalset väärtust (Kruuk 2002, Nyhus *et al.* 2003). Väärtuse hindamine on ka kõige olulisem osapoolte meelsuse kujundaja. Juhul, kui kahju kannatanud osapool leiab, et temale põhjustatud kahju on suurem, kui temale välja makstud summa, võivad tekkida edasised konfliktid nii kahjustuste eest vastutaja kui ka ulukitega. Reeglina kasutatakse kahjude hindamisel vara nüüdisväärtust, mitte potentsiaalset väärtust, kuna potentsiaalset väärtust on väga raske hinnata. Üks väheseid piirkondi Euroopas, kus kasutatakse vara potentsiaalset väärtust on Šveits, kus kiskjate poolt murtud noorlammaste eest makstakse täiskasvanud lammaste väärtus (Nyhus *et al.* 2003).

1.4. Liigid, kes põhjustavad Euroopas kõige enam kahju

Euroopa mõistes on kõige enam põllumajanduskahjustusi tekitav liik metssiga, kellele järgneb punahirv (Appollonio *et al.* 2010). Näiteks on 87% Prantsusmaal makstavatest ulukikahjustuse kompensatsioonidest metsseakahjustused põllumajanduskultuuridele ning 10% põllumajanduskultuuride kompensatsioonest makstakse punahirvekahjustuste eest (Maillard *et al.* 2010).

Metsakahjustuste tekitajatest on kõige olulisemal kohal hirvlased (põder, metskits ja punahirv). Põdrakahjustused on koondunud Euroopas küll põhjapoolle aga punahirve ja metskitse kahjustusi metsale esineb pea terves Euroopas (Appollonio *et al.* 2010). Norras on välja arvatud, et keskmine põder vajab talvel päevas 11-12 kg männivõrseid (Solbraa 2002). Seega, kui talv kestab umbes 4 kuud, vajab põder toiduks pea 1,5 tonni männivõrseid. Kui loomade asutustihedus on suur, siis tähendab see olulisi kahjustusi metsale ja seda nii puistu tiheduse ja juurdekasvu vähenemise kui ka puidu kvaliteedi languse näol.

2. Ülevaade seadusandlustest

2.1. Balti riigid

2.1.1. Läti

Läti jahiseaduse § 29 kohaselt on ulukikahjustuste eest vastutav jahiõiguse hoidja, kuid seda vaid sel juhul, kui jahirendileping ei sätesta teisiti. Juhul, kui maaomanik soovib saada kompensatsiooni ulukite poolt tekitatud kahjule, siis otsustab kahju suuruse üle komisjon, mille on moodustanud Läti Riiklik Metsaamet (LVM). Juhul, kui kahjustus ilmnes kaitsealadel, moodustab komisjoni kaitsealade valitseja. Komisjoni tööst kutsutakse osa võtma maaomanik, kellele kahju tekitati, jahiõiguse kasutaja ning vajadusel ka spetsialistid Põllumajandusministeeriumi alluvusest (Medību Likums 2003).

Peale kahjustuse teate saamist peab kahjustuse hindamise komisjon 14 päeva jooksul kahjusid hindama, juhul, kui kahju on tekitatud kariloomadele tuleb kahjusid kohehelt hinnata. Kahjude materiaalne väärtus tuleb hinnata 30 päeva pärast kahjustuse teate saamist ning kahjusid hinnatakse territooriumil, mille on kahju saaja maha märkinud. Metsa puhul hinnatakse kahjusid peapuuliigile vaid juhul, kui ellujäänud puude rinnaspindala jääb alla seadustes paika pandud minimaalsele rinnaspindalale ning märgitud kahjustuse ala on suurem, kui 0,1 ha. Kahjustatud alal leiduvad puud jaotatakse kolme kategooriasse: terved, keskmiselt kahjustatud ja hukkunud. Väärtuse arvestamisel on oluline nii allesjäänud peapuuliigi puude rinnaspindala kui ka puistu keskmine kõrgus. Juhul, kui puudel keskmise kõrgusega alla 12 meetri on ellujäänud puude rinnaspindala üle kriitilise piiri, siis on kompensatsiooni suuruseks 30% metsastamise ja hoolduse kuludest. Kui aga tervete puude rinnaspindala jääb alla kriitilise piiri, siis on kahjustuse väärtuseks metsastamise ja hoolduse kulud märgitud kahjustuse alal. Kui puistu keskmine kõrgus on üle 12 meetri ja rinnaspindala on üle kriitilise piiri, siis on kahjustuse hinnaks puude ülestöötamise hinna ja surnud ja 50% kahjustatud puude tüvemahtude korrutis. Juhul, kui rinnaspindala jääb alla kriitilise piiri, on kahjustuse hinnaks puude ülestöötamise hinna ja surnud ja 50% kahjustatud puude tüvemahtude korrutis, millele lisatakse metsastamise kulud. Metsastamise hinna arvutamisel lähtutakse kahju saanud osapoole kuludokumentidest või kuludokumentide puudumisel fikseeritud hindadest (Noteikumi par metodiku ... 2006).

Põllumajanduskahjude hindamisel rajatakse 0,5x0,5m proovitükid, mis asetsevad transektil, mille minimaalne pikkus on 640 m/ha. Põllul asuvad kahjustused jaotatakse kuude klassi, mille alusel arvutatakse keskmine kahjustuse ulatus protsentides. Kahjustuse ulatuse protsent korrutatakse kahjustatud ala pindala ning minimaalse makstava kompensatsiooni väärtusega ning nii saadaksegi kompensatsiooniks makstav summa (Noteikumi par metodiku ... 2006).

2.1.2. Leedu

Leedu eluslooduse seaduse (Laukinės gyvūnijos įstatymas 1997) § 11 sätestab, et ulukite arvukus ei tohi kerkida nii kõrgele, et tekiksid kahjustused põllumajandusele, metsandusele ning ulukite kõrge arvukus ei tohi ohustada inimeste vara ega tervist.

Leedus reguleerib ulukikahjude kompenseerimist 2002. aastal vastu võetud jahiseadus (Medžioklės įstatymas). Kompenseerimise korraldusega tegeleb seaduse § 18, mis sätestab, et jahiulukite tekitatud kahju aladel, kus jahipidamine on lubatud, kompenseerib jahipiirkonna kasutaja. Ulukite tekitatud kahjustusi ei kompenseerita, kui kahjustus tekkis maaomaniku enda süü läbi või oli kahjustuse tekkimise põhjuseks *force majeure*. Jahimeestel ei ole kahjustuste kompenseerimise kohustust, kui nad on suutnud küttida ulukeid neile määratud kvoodi ulatuses ning jahimeeste poolt on kasutanud meetmeid, et ulukikahjustusi ei tekkiks. Kahjud põllumajandusele ja hüdrotehnilistele ehitistele, mille põhjustajaks on koprad või sõralised kannab jahipiirkonna kasutaja. Lisaks on ka põllu omanikul kohustus kaitsta oma põldu. Põllu kaitsmise kohustus on väikestel metsas või metsa servadel asuvatel eraldatud põldudel (Medžiojamųjų gyvūnų ... 2002, Medžioklės įstatymas 2002).

Sõraliste ja kobraste kahju metsale kompenseeritakse juhul, kui tugevasti kahjustatud ja surnud puude osakaal noores metsas peapuuliigil on üle 20% ja vana puistu korral on peapuuliigi puudest tugevasti kahjustatud 10%. Kahjustuse ilmemisel peab omanik kolme tööpäeva jooksul teatama kahjustusest kohalikule omavalitsusele ning saatma kirjaliku avalduse kahjude hindamiseks ja kompenseerimiseks. Kohalik omavalitsus peab 7 päeva jooksul teatama kahjustusest jahipiirkonna kasutajale ja organiseerima selle aja jooksul kahjude hindamise. Juhul, kui kahjud ei ilmne 7 päeva jooksul, võib kahjusid ka hiljem hinnata. Kahjude hindamise alusel määratud summa tuleb jahipiirkonna kasutajal maksta ühe kuu jooksul peale summa määramist. Osapool, kellele ei sobi määratud kahju suurus võib apelleerida kohtule. Maaomanikele, kes on oma maal jahipidamise keelanud, kompensatsioon ei maksta (Medžioklės įstatymas 2002).

Suurkiskjate poolt põllumajandusloomadele tehtud kahjusid Leedus ei kompenseerita ning ainsaks vahendiks, kuidas kahjusid tagasi saada on põllumajandusloomade kindlustamine (Balčiauskas 2005).

2.2. Põhjamaad

2.2.1. Soome

Kuni 2009. aastani oli ulukikahjustuste kompenseerimine kirjeldatud Soome jahiseaduses (Metsaästyslaki), kuid 2009. aastal võeti vastu ulukikahjustuste seadus (Härkönen 2011).

Vastavalt Ulukikahjuste seaduse § 3-4 (Riistavahinkolaki 2009) kompenseeritakse maaomanikule kahjustused, mille on põhjustanud hirvlased (põder, punahirv, tähnihirv, kabehirv, valgesaba-pampahirv ja metskits) ning suurkiskjad (hunt, karu, ilves ja ahm). Lisaks on § 5 alusel võimalik taotleda ka eelpool nimetatata liikide poolt tekitatud kahjustuste hüvitamist, kui nende poolt tekitatud kahju on laiaulatuslik ning tekkinud kahju ei ole olnud võimalik ära hoida või kütimisega takistada ega vähendada. Antud seaduse § 6 annab aga võimaluse ka toetuse taotlemiseks, et kahju ennetada.

Lisaks kehtivad antavale kompensatsioonile ka piirangud. Kahju saaja peab olema eelnevalt oma käsutuses olevate vahenditega püüdnud kahju tekkimist või laienemist takistama, lisaks ei tohi ilma mõistliku põhjuseta keelata teistel ette võtta tegevusi, mis kahju tekkimist ja laienemist takistaksid. Hüvitise ülemmääraks on seaduse § 9 kohaselt kahjustatud vara õiglane väärtus ning selleks, et kahju saajal tekiks õigus kompensatsioonile, peab kahju ületama 170 EUR suuruse summa kalendriaasta jooksul (piirang ei kehti suurkiskjate poolt tekitatud kahjustustele). Lisaks arvatakse kompensatsioonisummast maha teiste õigusaktide alusel ja kindlustuse poolt kahjustuse kompenseerimiseks makstud summad.

Järgnevalt võtame lähema vaatluse alla need punktid seadusest, mis kirjeldavad metsakahjustusi. Metsakahjustustest kompenseeritakse need majanduslikud kahjud, mis on seotud metsaistutusmaterjali, noorendiku või vanema puistu väärtuse olulise vähenemisega. Noorendike ja vanema metsa puhul loetakse väärtus oluliselt langenuks, kui mõjutatud alal on üks või mitu vähemalt 0,1 hektari suurust ülepinnaliselt kahjustatud ala. Vigastatuteks loetakse puud, mis on hävinud või mille kvaliteet on jäädavalt langenud.

Maaomanikul on kahju avastamisel kohustus koheselt teavitada vastutavat ametkonda, kes korraldab kahjuste hindamise hiljemalt kolme aasta jooksul peale kahjustuse avastamist. Kahjuste hindamisele kutsutakse ka kahju saaja ja antud ala jahimeeste ühenduse esindaja, kellel on õigus hindamisaktile lisada oma arvamusi. Ühe kuu jooksul peale kahjuste hindamist saab maaomanik esitada hüvitamistaotlust, millele on lisatud kahjustuste hindamise akt. Peale hüvitamisotsuse vastuvõtmist saadetakse kahju saajale teade, kuhu on märgitud hüvitatava kahju suurus ja hüvitise summa arvutamise alus.

Rahalised vahendid kahjustuste kompenseerimiseks tulevad riiklikest vahenditest ning peamiselt kasutatakse kompenseerimiseks riigikassasse laekunud jahimakse (Härkönen 2011).

2.2.2. Rootsi

Ulukikahjustuste üldist kompenseerimist Rootsis ei toimu ning jahiulukite puhul kasutatakse kahjustuste ennetamisena jahipidamist, mille korral hoitakse ulukite arvukust tasemel, kus kahjustused ei ületa taluvuspiiri. Kompenseeritakse vaid kaitsealuste liikide ja suurkiskjate poolt tekitatud kahjustused (Bergström, *s.d.*). Kahjude kompenseerimist ja ennetamist reguleerib 2001. aastal vastu võetud Ulukikahjude määrus (Viltskadeförordning), mille § 11 ja § 12 sätestavad, et läänivalitsus otsustab ulukite poolt tekitatud kahjustuste kompenseerimise (v.a. põhjapõtradele tekitatud kahjustused). Täpsustamaks eelpoolnimetatud paragrahve on riigi poolt 2002. aastal välja antud juhtnöörid rahaliste vahendite kasutamiseks seoses ulukikahjudega (Viltskadekungörelsen 2002). Juhtnööride kohaselt peab läänivalitsus peale kahjustuste ennetamise rahade väljamaksmist jälgima ka meetmete rakendamist. Kahjustuste ennetamise taotlused peavad olema esitatud kolm kuud enne meetmete rakendamist ja raha saab taotleda ainult neile ennetusmeetmetele, mis on juba efektiivselt töötanud või mis tõenäoliselt ennetavad kahju tekke. Toetust saab taotleda ka kinnisvara kaitseks, eeldusel, et kinnisvara ei kasutata ärilistel eesmärkidel või juhul, kui kahjustuse korral esineks keskkonnakahju. Ennetavate meetmete puhul toetatakse tegevusi, mis aitavad ära hoida lindude ja suurkiskjate poolt tekitatud kahjustusi. Lindude kahjustuste ennetamiseks toetatakse erinevate hirmutite (hernehirmutised, pürotehnika, propaanikahurid jne), söödapõldude ja aedade (aitavad sulgimis- ja pesitsusajal) rajamist ning kasutamist. Suurkiskjate kahjustuste ennetamisel toetatakse nn. „kiskjakindlate“ aedade (mitme traadiga elektrikarjuste) rajamist ning karjakoorte soetamist (Mansson 2011).

Suurkiskjate kompensatsioonide puhul on kasutusel kaks mehhanismi, üks põhjapõdrakasvatusaladel ja teine mujal. Põhjapõdrakasvatusaladel makstakse saami kogukondadele toetust vastavalt suurkiskjate arvukusele ja sigimisele. Muudes piirkondades suunatakse rohkem raha kahjustuste ennetamisele, mitte kompenseerimisele, kuid kahjustuste ilmemisel need ka kompenseeritakse, kui on kasutatud ennetusmeetodeid (Naturvårdsverket 2011).

Kahjustuste ilmnemisel peab sellest koheselt teatama läänivalitsusele, kelle poolt määratud eksperdid koostavad kahjude hindamise raporti. Kahjude väärtus arvutatakse arvestatuna kahjustatud vara hetkeväärtusele (Viltskadekungörelsen 2002, Viltskadeförordning 2001). Suurkiskjate ja kaljukotka poolt tapetud või vigastatud loomade kompenseerimisel tuleb kolme kuu jooksul esitada taotlus, millele võib lisada ka veterinaari ja teisi õigustatud kulusid tõendavad dokumendid. Hülgekahjustuste kompenseerimiseks tuleb taotlus esitada eelneva aasta kohta 31. maiks. Kompensatsioone ei maksta juhul, kui kahjustuse saanud objekt on eriti kahjustusaldis (Viltskadekungörelsen 2002).

Peale rahaliste vahendite on ulukikahjude ärahoidmiseks võimalik kasutada ka ennetavat jahti. Jahieeskirja § 23 ja § 29 sätestavad ka juhud, mille puhul võib ennetavat jahti pidada ja nendeks oleksid:

1. tervise ja ohutuse või muu mõjuva avaliku huvi tõttu;
2. lennuohutuse huvides;
3. vältimaks tõsist kahju põllumajandusele, kalandusele, metsandusele või muule varale;
4. kaitsmaks liikide elupaiku ja kaitsealuseid liike.

Jahiajad, millal võib ennetavat jahti läbi viia, on toodud jahieeskirja lisas 4 ja ennetavat jahti ei tohi rakendada karu, ilvese, hundi, ahmi, hülge ega kaljukotka puhul (Jaktförordning 1987).

2.2.3. Norra

Norras on keskseks ulukitega tegelevaks seaduseks Eluslooduse seadus (Lov om jakt ... 1981). Varem andis seaduse § 13 kohalikule omavalitsusele õiguse küttida hirvlasi ja kopraid, kes põhjustavad kahjustusi, väljaspool jahiaega ja § 14 andis Keskkonnaministeeriumile õiguse korraldada teiste liikide küttimist, kui nad põhjustavad olulisi kahjustusi, kuid antud paragrahvid on alates 2009. aastast kehtetud. Lisaks sätestab antud seaduse § 43 Ulukifondi loomise, mida finantseeritakse jahipidamisõiguse ja kvooditasudest ning väljaspool jahiaega kütitud ulukitest saadud tuludest.

Ulukifondi vahendite kasutamine on selgelt reglementeeritud Ulukifondi ja hirvlaste jahitasude määruks. Vastavale määruksle tohib Ulukifondi vahendeid kasutada teadlikkuse tõstmiseks, vigastatud loomadega tegelemiseks ja kahjude ennetamiseks põllumajanduses. Fondi vahendeid aga ei tohi kasutada palkade maksmiseks, auhindadeks ega metsloomade tekitatud kahju hüvitamiseks (Forskrift om kommunale ... 2011).

Põhiliste kahjustust tekitavate liikide (hirvlased, kobras) populatsioonide majandamine on sätestatud hirvlaste ja kopra populatsioonide majandamise määrukses (Forskrift om forvaltning ... 2002). Vastavalt määruksle võib kohalik omavalitsus vähendada hirvaste ja kopra küttimiseks lubatud minimaalset pindala (olenevalt omavalitsusest on minimaalne pindala 70 – 2000 ha) kuni 50 % juhul, kui piirkonnas esinevad olulised kahjustused.

Kahjusid kompenseeritakse vaid suurkiskjate (karu, ilves, hunt, ahm) ja kaljukotka poolt tekitatud kahjude korral loomakasvatajatele. Omaniku kohustuseks on tõestada, et looma surma või vigastuse põhjustajaks oli mõni eelpoolnimetatud liikidest ja kahjust peab võimalikult kiiresti teatama maakonnavalitsusele või Keskkonnaministeeriumile.

Kahju hindavad piirkonda määratud eksperdid. Eelduseks on aga asjaolu, et loomaomanik on kasutanud ka ennetavaid meetmeid ning kompensatsioonisumma arvutatakse maha loomulikud kaod (Forskrift om ... 1999).

2.3.Kesk-Euroopa

2.3.1. Saksamaa

Käesolev peatükk on koostatud Saksamaa föderalse jahiseaduse (Bundesjagdgesetz 1976) alusel, kui ei ole viidatud teisiti.

Jahinduse ja ka ulukikahjustuste kompenseerimise aluseks Saksamaal on föderaalne jahiseadus (Bundesjagdgesetz), mis pärineb aastast 1976. Bundesjagdgesetz (BJagdG) seab liidumaadele üldise raamistiku oma õigusaktide kehtestamisel. Enne aga, kui saab anda ülevaate ulukikahjuste kompenseerimisest, peab kirjeldama ka jahipiirkondi, mille liike Saksamaal on kaks, ning nende moodustamist. Jahipiirkonnad jagunevad: erajahipiirkondadeks (Eigenjagdbezirk) ja jahinduslikeks ühendusteks (Jagdgenossenschaft).

Erajahipiirkonna saab moodustada maaomanik, kellel on ühes ringpiiris 75 hektarit maad, kuid liiduriikidel on õigus seda suurendada. Näiteks on Baierimaal miinimumiks kehtestatud 81,775 ha (Schaller 2007).

Maaomanikud, kellel ei ole piisavalt maad ühes ringpiiris, et moodustada erajahipiirkonda, koondatakse automaatselt jahinduslikesse ühendustesse. Jahiõiguse kasutamise üle otsustavad jahiühenduse liikmed üldkoosolekul, kusjuures enamus peab olema saavutatud nii liikmete üldarvu kui ka pindala osas.

Ulukite tekitatud kahjustuste ennetamine ja kompenseerimine on kirjeldatud paragrahvides 26-27 ja 29-32. Ennetamisena on seaduses kirjeldatud ulukite peletamist ja küttimist väljaspool jahihooaega. Väljaspool jahiaega küttimise mahu otsustab vastutav riigiamet ja küttimise viib läbi jahiõiguse valdaja. Juhul, kui valdaja ei täida määratud mahtu, võib riigiamet jahiõiguse valdaja asemel arvukust vähendada. Ulukikahjustused kompenseeritakse sõraliste, küülikute ja faasanite puhul. Kui erajahipiirkond või jahiühendus on jahiõiguse välja rentinud, siis on kahjustuste kompenseerimine jahirentniku poolt kohustuslik ainult juhul, kui see on lepinguga määratud. Muudel juhtudel vastutab kahjustuste kompenseerimise eest jahiõiguse omanik. Lisaks on liiduriikidel võimalik lisada nimistusse liike, kelle kahjustusi kompenseeritakse ning mõnede liikide puhul moodustada ka ulukikahjustuste kompenseerimise fonde, kuhu osamakseid sooritaks võimalikult palju osapooli.

Kuna Saksamaal leidub ka aedikuid, kus ulukeid peetakse, on kaetud ka aedikutest põgenenud ulukikahjustuste kompenseerimine, mille eest vastutavaks loetakse aediku omanikku.

Kuigi jahiõiguse valdaja peab § 29 alusel kompenseerima ulukite poolt tekitatud kahju on § 32 kirjeldatud ka erandeid, mille puhul kompensatsiooni ei maksta. Kui kahju saanud osapool on kasutanud ebaefektiivseid ennetusmeetmeid (või takistanud jahiõiguse valdajal ennetusmeetmeid kasutamast), siis ei ole tal õigust kompensatsioonile. Samuti on föderaalses jahiseaduses märgitud, et kompensatsiooni ei maksta viinamarjaistanduste, ilu ja –puuviljaaedade, puisteede, üksikpuude, puukoolide, aiandite ja mõnede noorendike puhul (juhul, kui on istutatud antud piirkonnale mitteomaseid puuliike). Metsakahjustuste korral kehtib veel üks lisaklausel. Selleks, et metsaomanikul oleks õigus saada kompensatsiooni metsakahjustuste eest peab ta taasmetsastamisel kasutama piirkonnale omaseid liike. Näiteks juhul, kui piirkonnas domineerivad kuuse enamusega puistud aga maaomanik istutab langile pööki, siis sel juhul ei ole maaomanikul õigust kompensatsioonile. Kui aga samal langil kasvab veel ka kuuske, mis on samuti kahjustatud, siis on metsaomanikul õigus saada kompensatsiooni kahjustatud kuuskede eest.

Seaduses on ära märgitud ka tähtajad, mille jooksul tuleb vastutavale riigiasutusele teatada ulukikahjustest. Kompensatsiooni taotlus tuleb esitada nädala jooksul peale kahjustusest teada saamist (või oma varast hoolimise puhul oleks pidanud teada saama) ning teates peab olema märgitud kahjustuse kompenseerimise eest vastutav isik. Metsanduse puhul on kahjustusest teatamise periood 6 kuud, olles vastavalt 1. mai ja 1. oktoober. Peale kahjustusest teatamist üritab vastutav riigiasutus saavutada kompromissi maaomaniku ja jahirentniku vahel, kui see aga ei õnnestu, siis hindab määratud ekspert kahjud ja vastavalt kahjude hindamisele makstakse kompensatsiooni. Juhul, kui jahirentnik ei nõustu hindamisega, siis on tal õigus pöörduda kohtu poole.

3. Seadusandluse rakendamine

Kuigi nii mõneski vaatluse all olevas riigis on ulukikahjustuste alane seadusandlus üsnagi selgesõnaline, esineb seaduse rakendamisega seotud probleeme ka nendes. Järgnevalt vaadeldaksegi seaduse praktilisi rakendusi ning nende plusse ja miinuseid.

3.1.Läti

Läti süsteemi põhiliseks puuduseks on lepingu kohustus maaomaniku ja jahioiguse kasutaja vahel, kuna sel juhul tuleb jahioiguse kasutajal sõlmida ääretult suur hulk lepinguid. Probleeme tekitab ka nn. valgete laikude (alad jahipiirkonnas, mille omanikuga lepingut ei ole sõlmitud) olemasolu. Valged laigud on tekkinud peamiselt kahel põhjusel: omanikku ei ole üles leitud või on maaomanik jahipidamise keelanud. Valged laigud jahialal tekitavad aga probleeme ka kõrvalkinnistute omanikele, sest nende alade näol on loomadel olemas varjupaik, kus paljuneda ja sealt edasi levida (Drombovska 2010).

Linda Drombovska (2010) Läti Põllumajandusministeeriumist ka välja toonud peamised põhjused, miks valged laigud jahipiirkondadesse tekivad ning need oleksid:

1. Maaomanikke ei leita üles;
2. Maaomanikule ei meeldi jahindus;
3. Maaomanikele ei meeldi konkreetsed jahindusklubid või jahimehed;
4. Maaomanikud soovivad saada kõrget rendihinda.

Drombovska andmetel on osapooltel raske saavutada kokkulepet, mis rahuldaks mõlemat osapoolt. Samas ei saa ainult maaomanike aeda seda kivi visata, nimelt ei nõustu jahimehed mõnel juhul kahjusid vähendama ja hoiavad loomade populatsioone suurena, mis aga põhjustab olulisi kahjusid.

Mārtiņš Līdums Läti Põllumajandusministeeriumist tõi kitsaskohana välja asjaolu, et paljude lepingute puhul on lepingusse kirjutatud klausel, mille kohaselt ulukikahjustusi ei kompenseerita. Juhul, kui lepingusse on kirjutatud ulukikahjustuste kompenseerimine võivad jahimehed rendilepingu lõpetada ja pääsevad seega kompenseerimise kohustusest (Līdums 2011). Lisaks peab mainima, et kompensatsioon on välja makstud vaid väga vähestel juhtudel (Aziupaite 2011).

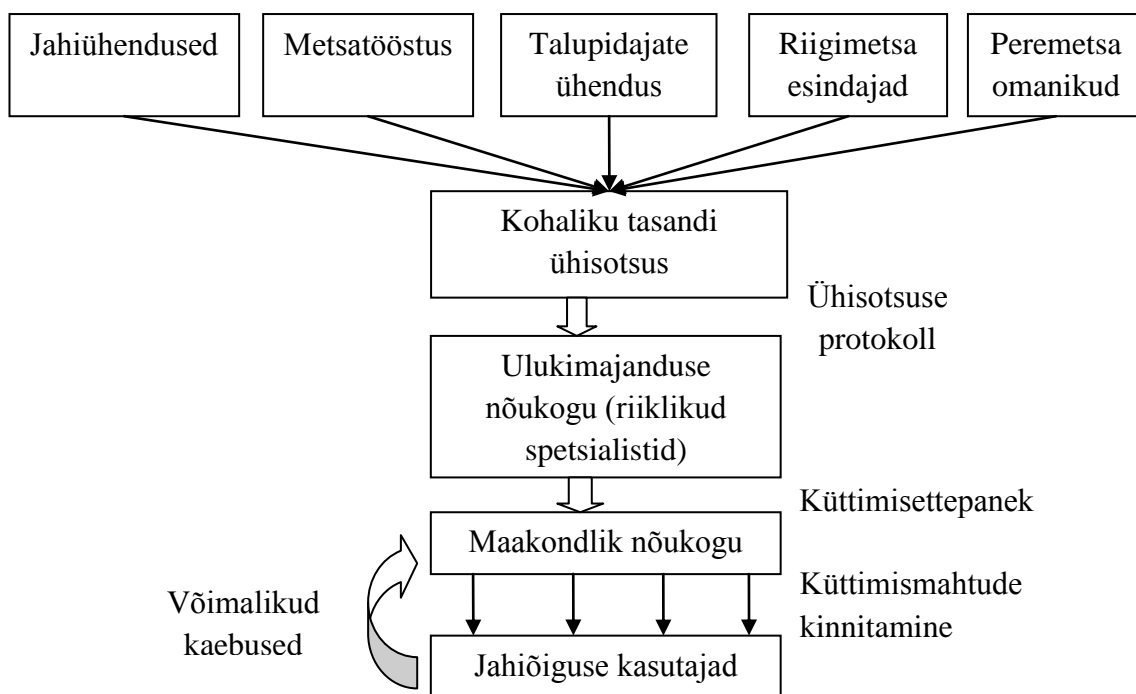
Peamine ulukikahjustuse ennetamine on Lätis jahipidamine, kuid selle korraldamiseks on vaja nii maaomaniku kui ka jahimeeste ühiseid pingutusi. Selleks, et parandada hetkeolukorda töötab Läti Põllumajandusministeerium välja parandatud Jahiseadust, mis peaks valmima järgmise aasta jooksul (Līdums 2011).

3.2. Leedu

Algis Gaižutis-e sõnul ei ole Leedu maaomanikud ja jahimehed kehtiva kahjustuste kompenseerimise süsteemiga rahul. Üheks põhjuseks on seaduse kitsaskohad, nimelt on olemas ka kohtulahend, mille kohaselt on hetkel kehtiv jahiseadus vastuolus Leedu Vabariigi põhiseadusega. Lisaks vastuoludele on kahjustuste kompenseerimise süsteem muudetud äärmiselt bürokraatlikuks ja aeganõudvaks, mistõttu on mõnel juhul maaomanikud ja jahimehed leidnud lahenduse hoopis vastastikuse koostöö näol. Maaomanikele ei sobi ka suured jahipiirkonna minimaalsed pindalad, mille tõttu ei ole neil võimalik jahipiirkondi lihtsalt moodustada. Lahendusena võib märkida, et kompenseerimise süsteemide parandamine on hetkel käigus ning loodetavasti tulevikus suuri probleeme kompenseerimise süsteemidega ei teki (Gaižutis 2011).

3.3. Rootsi

Kuigi Rootsis ei toimu kahjustuste kompenseerimist sõraliste poolt tekitaud kahjustustele, on maaomanikel siiski võimalus panustada kahjustuste ennetamisse läbi koostöö jahimeestega. Parimaks näiteks sellest on nii-öelda „põdramajandamisplaani“ koostamine. Igal kevadel otsustatakse põdraküttimislimiidid huvigruppide poolt ühise laua taga (Joonis 3) (Grahns 2009, Mansson 2011).

Joonis 3. Koostöö küttimismahtude määramisel (Grahns 2009 järgi)

Kuigi eelpoolkirjeldatud süsteem töötab Rootsis suhteliselt hästi, esineb siiski piirkonniti ulukikahjustusi, mis on metsanduse seisukohalt vastuvõetamatud ning seda eriti põtrade talvistes koondumiskohtades (Bergström *s.d.*, Skogsstyrelsen 2011).

Huvitava lahendusena peab Rootsi puhul märkima ka suurkiskjate kahjustuste kompenseerimist põhjapõdrakasvatajatele. Antud süsteemi puhul ei sõltu kompensatsiooni hulk mitte murtud loomade arvust, vaid hoopis piirkonnas elavate suurkiskjate ja nende pesakondade arvust. Sel puhul makstakse kompensatsiooni pigem kiskjate talumise, kui nende poolt tekitatud kahjustuste eest (Bostedt ja Grahn 2008).

Positiivse asjaoluna peab mainima ka selle, et Rootsis on loodud Ulukikahjustuste Keskus (Viltskadecenter), mille eesmärgiks on informatsiooni jagamine riigiasutustele ja maaomanikele. Teavet jagatakse nii kompensatsioonide kui ka kahjustuste ennetamise osas. Negatiivse asjaoluna peab märkima, et tegeletakse ainult suurkiskjate ja kaitsealuste liikide (va. hülged) poolt tekitatud kahjustustega (Viltskadecenter 2011).

3.4. Norra

Kuna Norras, nagu ka Rootsis, on peamiseks kahjude ennetamise viisiks jahipidamine, siis on maaomanikud taotlenud jahiaegade pikendamist hirvlastele kevadeni, et seeläbi vähendada kahjustusi. Jahiaega pikendatigi detsembri lõpuni aga mitte kogu ulatuses, mida sooviti. Ka on lahendusena välja pakutud, et aladel, kus hirvlaste arvukus on kõrge, võiks küttimiseks vajalikku minimaalset pindala vähendada ning tegelikult on kohalikule omavalitsusele selline võimalus ka seadusega antud. Välja on pakutud ka küttimistasude suurendamist, et põllumajandustootjatel oleks võimalik taotleda suuremaid summasid hirvlaste kahjude ennetamiseks (Aker 2011).

Norra metsaomanike ühenduse (Norges Skogeierforbud) ulukibioloogi Vidar Holte arvates on praegune süsteem üsnaagi hea, kuigi maaomanikud sooviksid, et neil oleks veidi rohkem osakaalu küttimismahtude määramisel. Hetkel on kohalikes ulukinõukogudes (Game Board) küll maaomanike esindajad olemas, kuid nende osa võiks veelgi suurem olla. Ka märkis Holte, et maaomanikud peavad hoolikalt valima, kelle nad nõukogusse saadavad, kuna mitmegi juhul on nõukogudesse saadetud kirklikud kütid, keda puidu tootmine ja seega ka väiksem ulukite arvukus ei huvita. Lisaks on metsaomanikel soov, et punahirved ei leviks riigi idaosasse, kus on peamised majandusmetsad. Positiivse asjaoluna tõi Holte veel välja, et kui kolm aastat peale lageraiet ei ole ulukite tõttu võimalik ala taasmetsastada, kuna langil ei jää ellu minimaalne nõutav arv istikuid, siis peab Ulukinõukogu suurendama küttimismahtusid (Holte 2011).

3.5.Soome

Kuigi Soomes on peale Ulukikahjude seaduse vastuvõtmist ulukikahjustuste kompenseerimine süsteem muutunud paremaks esineb siiski ka probleeme. Põllumajandustootjate ja metsaomanike ühenduse (Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto) esindaja andmetel on probleemiks asjaolu, et maaomanikul ei ole uue seadusega absoluutset õigust kahjude kompenseerimisele ning suurel osal juhtudest ei kompenseerita kehtestatud nõuete tõttu metsale tekitatud kahju. Lisaks on kahjustuse ilmnemise ja kahjustuse kompenseerimise vahel äärmiselt pikk ajaline vahe (mõnel juhul üle aasta). Jahimeeste kriitika antud süsteemi puhul on aga see, et kompensatsiooni õigus on ka maaomanikel, kes on oma maal jahipidamise keelanud (Malila 2011).

Positiivse asjaoluna võib aga märkida, et seaduse alusel on võimalik teatud juhtudel kompenseerida ka muude loomade, kui jahiulukite, kahjustusi. Näiteks on metsaomanikel võimalik saada kompensatsiooni hiirte poolt tekitatud kahjustuste kompenseerimiseks. Selleks peab küll kahjustatud puude arv olema üsna suur, kuna kultuuri täiendamist toetatakse juhul, kui hektaril on alla 1000 istiku ja kultuuri taastutamine kompenseeritakse, kui tervete istikute arv on alla 600 (Huitu *et al.* 2009).

3.6.Saksamaa

Kuigi Saksamaal on riikliku jahiseadusega üsna hästi paika pandud jahiulukikahjustuste kompenseerimine esineb seaduse rakendamisel mõningaid konarusi. Nimelt ei ole seadusega määratud ühtegi kahjude hindamise metoodikat, mistõttu on kasutatavaid metoodikaid väga palju ja nende metoodikate alusel arvutatud kahjud erinevad mitmetes kordades (Schaller 2002).

Peamisteks metoodikateks on Krothi (Kroth *et al.* 1984) ja Rosenhaimeri meetodid. Krothi meetodi puhul arvestatakse, et ladvavõrse kärpimisel kaotab puu ühe aasta juurdekasvu ja arvutused lähtuvad sellest. Kahjustuseks hinnatakse selle meetodi puhul kahjustatud (kärbitud ladvavõrsega) ja kahjustamata puude väärtuste vahe. Peamiseks kriitikaks antud meetodi puhul on väide, et oluline ei ole mitte kahjustatud puude arv, vaid allesjäänud tervete puude arv.

Näitena antud metoodikast võib tuua Schalleri (2002) antud arvutuse, kus kasutati 6-aastase kuusenoorendiku näidet. 20% 6-aastasest noorendikust oli kahjustatud, seega vastavalt meetodile on antud noorendiku väärtus võrdne 5-aastase noorendikuga. Kahjustuse väärtus hektari kohta on 5 ja 6 aastasest noorendikust saadava tulu vahe (Schalleri näites 278 EUR/ha). Kuna kahjustatud oli 20% puudest on kompensatsiooni suuruseks $278 \text{ EUR/ha} \times 0,2 = 56 \text{ EUR/ha}$, mida Schaller ise nimetab minimaalseks kahjustuse hinnaks.

Schaller (2002) toob negatiivse asjaoluna välja ka ekspertide töötasude suuruse, mis enamusel juhtudest on suurem või samas suurusjärgus, kui eksperdi poolt määratud kahjustuse summa.

Rosenhaimeri mudel aga on üks eri lepingutüüp maaomaniku ja jahirentniku vahel, kuhu on sisse kirjutatud täpsed kahju väärtuse hindamise klauslid, mis ei eelda pöördumist vastavatesse ametkondadesse, kuna kahju hindamine on äärmiselt lihtne. Peamiseks osaks lepingus on madal jahirendi hind ning võimalus kõrgeteks kompensatsioonideks kahjustuste tekkimisel. Vastavalt meetodile on määratud kindlad hinnad eri kõrgusega kahjustatud puudele (nt. 1 m kuusk 0,82 EUR/taim). Meetodi kahjuks aga räägib asjaolu, et antud meetod ei ole seadusega kooskõlas ja jahirentnik, kes ei taha kõrget kompensatsiooni maksta võib minna kohtusse, kus kahjud määratakse tavalise meetodi alusel ning jahirentnikul on võimalus madala rendi eest veel lepingu normaalkestuse lõpuni (9 aastat) jahti pidada (Schaller 2002).

Teiseks seaduse probleemiks on maaomanike automaatne liitmine jahipiirkondadeks. Kuna Saksamaal on enamus maaomanditest väiksem, kui seadusega nõutud 75 ha miinimum, siis liidetakse nad automaatselt jahipiirkondadeks olenemata maaomaniku soovist (Schaller 2007). On olemas isegi Euroopa Kohtu lahend, Hermann v. Saksamaa (2011), kus Euroopa Kohus leidis, et maaomanike automaatne liitmine vaatamata maaomaniku nõusolekule on õiguspärane. Kohtulahendis põhjendati seda isikuhuvide allajäämisena üldsuse huvidele (Hermann v. Germany 2011).

Ka kobras on Saksamaale taas elama asumis, peamiselt taasisustamise tõttu, kuid koprakahjustuste kompenseerimist seadus ette ei näe. Lahenduseks selles vallas on valitsusväliste organisatsioonide poolt makstav kompensatsioon maaomanikele, et nad taluksid kobraste kahjustusi (Schwab ja Schmidbauer 2003).

4. Lahendused, mida saaks kasutada Eestis

Töö autori arvates oleks kõige lihtsam kasutada Soome ulukikahjustuste hüvitamise skeemi, kuna antud juhul on konfliktide tekkimine jahimeeste ja maaomanike vahel kõige väiksem võrrelduna teiste eelpoolkirjeldatud meetoditega. Juhud, kus kompenseerimine on rajatud maaomaniku ja jahiõiguse kasutaja vahelisele koostööle või lepingule, ei pruugi anda nii head tulemust, eriti seepärast, et osapooltel võivad olla vastandlikud huvid. Soome süsteemi korral saaks riigile jahimeeste poolt laekuvatest jahimaksudest kompenseerida jahiulukite poolt tekitatud kahjustusi. Sellise süsteemi kasutamine eeldab aga suurt riigipoolset osalust, kuna finantside haldamine ja kompensatsioonide maksmine oleks sel puhul riigi haldusalas.

Kui aga kasutada maaomaniku ja jahiõiguste kasutaja vahelist lepingut ulukikahjustuste kompenseerimisel, siis oleks kõige mõistlikum liikuda Saksamaal kasutatava süsteemi poole. Selle süsteemi boonuseks on asjaolu, et maaomanik saab otsustada, kas ta on nõus taluma suuremaid kahjustusi ja seega saama suuremat tulu jahirendist või nõuab ta madalat renditasu ning saab suuri kompensatsioone. Madala renditasu ja kõrgete kompensatsioonide korral oleks ka jahiõiguste kasutajal kindlasti suurem motivatsioon hoida ulukipopulatsioone mõistlikul tasemel. Kõrge renditasu ja madala kompensatsiooni korral aga võib ulukite arvukus teatud piirkonnas minna väga suureks ning seega suurenda ka kahjustused.

Väga oluline oleks kahjustuste kompenseerimise osas ka maaomanike osalus. Kindlasti peaks sarnaselt Saksamaa süsteemile eeldama, et maaomanik on oma omandist huvitatud ja külastab oma vara (metsa puhul) vähemalt kaks korda aastas. Metsamaterjali istutamisel peab arvestama ka kohalike liikidega ning sellelgi puhul on mõttekas suunata pilgud Saksamaa poole, kus kompensatsioon ei maksta, kui metsa on istutatud piirkonnale mitteomaseid liike. Ka peaks sarnaselt Leedu süsteemile tegutsema väikeste ja eraldatud või metsas asuvate põldudega, lahenduseks oleks sel juhul jahimeeste ja põllumeeste omavaheline koostöö. Sellised põllud oleks kokkuleppe või miks mitte ka lepingujärgse kompensatsiooni raames mõtteks jätta söödapõldudeks, mis koondaksid kahjustusi tekitavaid ulukeid. Sellise koondamisega oleks võimalik hoida ära kahjustusi muudes piirkondades. Maaomanike osalus ei peaks aga kindlasti piirduma ainult kohustustega. Eestis võiks, sarnaselt Norra ja Rootsi, maaomanikel olla sõnaõigus piirkonna küttemiskvootide määramisel, seega oleks kaasatud üks peamisi huvigruppe, kes soovivad kompensatsioone või ulukikahjustuste vähendamist. Kindlasti vähendaks selline süsteem konflikte jahimeeste ja maaomanike vahel. Maaomanikud, kes saaksid küttemiskvootide määramisel sõna sekka öelda, peavad mõistma, et ulukipopulatsioone tuleb majandada jätkusuutlikult. Seega ei ole metsakahjustusi täiel määral võimalik ära hoida, välja arvatud juhul, kui kõik loomad kütida.

Huvitaval kombel ei ole üheski vaatlusalustest riikidest käsitletud juhtumeid, kus jahipidamise keelanud maaomaniku maadelt levivate ulukite poolt tekitatakse kahjustusi.

Saksamaal on natuke sarnane küll ulukiaedadest põgenenud ulukite kahjustuste kompenseerimine aediku omaniku poolt, kuid see ei ole üks ühele sarnane olukord. Sellisel juhul peaks olema mingi vastutus ka maaomanikul, kes on jahipidamise keelanud ja seega aidanud kaasa ulukipopulatsioonide kasvule, mistõttu tekivad kahjustused naaberkinnistute omanikele.

Sarnaselt Põhjamaadega võiks Eestiski propageerida rohkem ulukikahjustuste ennetamist ja maaomanike sel teemal harida. Võiks isegi välja töötada süsteemi, kus jahimeeste tasutud ressursitasudest oleks maaomanikel võimalik taotleda summasid ulukikahjustuste ennetamiseks. Selline süsteem muidugi eeldaks olemasoleva korra muutmist, kuid kindlasti võiks sellise meetme rakendamist kaaluda. Ka ei peaks ennetusmeetmete efektiivsuse osas suuri pingutusi tegema, kuna sellised teadmised on juba Norras ja Rootsis olemas.

Kokkuvõte

Ulukikahjustused ja nende ennetamise süsteem on ulukimajanduse oluline osa, kuna olenemata ulukite arvukusest esineb kahjustusi (vähemalt inimese jaoks) ka väga väikese ulukite asustustiheduse korral. Kompenseerimise ja ennetamise süsteemi olemasolu võiks isegi nimetada ulukimajanduse üheks alustalaks, kuna sellega on võimalik kujundada huvigruppide omavahelisi suhteid ja hoiakuid.

Käesolevas uuringus lähtuti kuue Euroopa riigi kahjustuste ennetamise ja kompenseerimise seaduslikest alustest ja rakendatud praktikatest. Ulukikahjustuste kompenseerimine või siis ennetamise toetamine on üks oluline osa ulukimajandusest ning jahindusalasest seadusandlusest, kus lisaks jahinduslikele huvidele tuleb vaadelda ka maaomanike majanduslikke huvisid. Võiks arvata, et süsteem on äärmiselt lihtne, kas maksad kompensatsiooni või mitte, kuid tegelikkuses on ulukikahjustustega seotu äärmiselt keerukas.

Peamiselt võiks vaatlusaluste riikide põhjal jagada süsteemid kolmeks. Kesk-Euroopa ja Baltimaad, kus kompenseerimine on seadusesse küll sisse kirjutatud, kuid peamiselt on tegemist maaomaniku ja jahiõiguse rentija vahelise lepinguga, kus on täpsemalt määratletud kahjustused ja nende kompenseerimise ulatus. Põhjamaad (Norra ja Rootsi), kus jahipidamine on peamine kahjustuste ennetamise viis ning maaomanikel on sõnaõigus küttimiskvootide määramisel. Lisaks pööratakse tähelepanu ka ennetusmeetodite kasutamisele. Kolmanda süsteemi moodustab Soome, kus kompensatsioonid makstakse riigikassast, kuid summad, mis kompensatsioonideks makstakse pärinevad peamiselt jahimaksudest. Selle süsteemi omapäraks on ka riigi suur roll kompenseerimise korraldamisel.

Võrreldes kolme eelpoolnimetatud süsteemi on Eestis valikuvõimalus päris suur, peamine on aga see, et olenemata kompenseerimise või ennetamise süsteemist peaks tulemuseks olema jahimehe-maaomaniku või uluki-maaomaniku konflikti vähendamine. Ja kindlasti on üheks selliseks lahenduseks omavaheline koostöö, mitte vastandumine.

Kasutatud kirjandus

1. Aizupiete, G. 2011. Silava. Vestlus autoriga.
2. Aker, M. 2011. Kan ei betre forvaltning minske hjorteskade? Norsk Landbruksrådgiving Hordaland. 24.06.2011.
3. Appollonio, M., Andresen, R., Putman, R. 2010. European Ungulates and their Management in the 21st Century. Cambridge University Press. 604 lk.
4. Balciauskas, L. 2005. Lithuania. Ilmunud: Baith, A. (toim.) Report on seminar on transboundary management of large carnivore populations. Strasbourg. 67 lk.
5. Bergström, R. *s.d.* Impacts of high moose and deer populations on Swedish forests.
6. Bostedt, G., Grahn, P. 2008. Estimating cost functions for the four large carnivores in Sweden. *Ecological Economics* 68, 517 – 524.
7. Bundesjagdgesetz. 1976. BGBl I 1976, 2849
8. De Klemm, C. 1996. Compensation for damage caused by wild animals. *Nature and Environment*, No. 84. Council of Europe Publishing. 57 lk.
9. Drombovska, L. 2010. Mis probleemid on eraomandil põhineval jahisüsteemil Lätis? *Eesti Jahimees* 1/2 2010, 44 – 45.
10. Forskrift om erstatning for tap og følgekostnader når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt. 1999. Miljøverndepartementet, 1999:1669.
11. Forskrift om forvaltning av hjortevilt og bever. 2002. Miljøverndepartementet, 2002:3.
12. Forskrift om kommunale og fylkeskommunale viltfond og fellingsavgift for elg og hjort. 2011. Miljøverndepartementet, 2011:5.
13. Gaizutis, A. 2011. Lietuvos miško savininkų asociacija. Kirjavahetus ja vestlus autoriga.
14. Grahn, A. 2009. Wildlife management in Sweden: Hunters and landowners together for conservation. Rahvusvahelise jahinduskonverentsi ettekanne. Kättesaadav:
http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1103420/Mr+Grahn_+Sweden.ppt (28.11.2011).
15. Hernamm v. Germany 2011. Application no. 9300/07 20.01.2011 of European Court of Human Rights, Strasbourg.
16. Huitu, O., Kiljunen, N., Korpimäki, E., Koskela, E., Mappes, T., Pietiäinen, H., Pöysä, H., Hettonen, H. 2009. Density-dependent vole damage in silviculture and associated economic losses at a nationwide scale. *Forest Ecology and Management* 258, 1219 – 1224.
17. Härkönen, S. 2009. Hunting in Finland – Game damages and compensation measures to land owners in Finland. Rahvusvahelise jahinduskonverentsi ettekanne. Kättesaadav:
http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1103421/Mr+H%E4rkonenn+_Hunting+in+Finland_2009.ppt (28.11.2011).
18. Jaktförordning. 1987. Landsbygdsdepartementet. 1987:905.

19. Kroth, W., Sinner, H.-U., Bartelheimer, P. 1984. Hilfsmittel zur Bewertung von Schaelschaeden an Fichte und Buche. Sonderdruck aus Allgemeine Forst Zeitschrift Nr. 5/6 1984.
20. Kruuk, H. 2002. Hunters and hunted – relationships between carnivores and people. Cambridge University Press, Cambridge.
21. Kverno, N.B. 1964. Forest animal damage control. Proceedings of the 2nd Vertebrate Pest Control Conference. 10 lk.
22. Laukinės gyvūnijos įstatymas. 1997. Valstybės žinios, 1997, Nr. 108-2726.
23. Līdums, M. 2011. Latvijas Republikas Zemkopības Ministrija. Kirjavahetus autoriga.
24. Linnell, J., Brøseth, H. 2003. Compensation for large carnivore depredation of domestic sheep 1994 – 2001. Ilmunud: Angst, C., Landry, J.-M., Linnell, J., Breitenmooser, U. (toim.). Carnivore Damage Prevention News, 11 – 13.
25. Lov om jakt og fangst av vilt. 1981. Miljøverndepartementet, 1981:38.
26. Maillard, D., Gaillard, J.-M., Hewison, M., Ballon, P., Duncan, P., Loison, A., Toigo, C., Baubert, E., Bonefant, C., Garel, M., Saint-Andrieux, C. 2010. Ungulates and teir management in France. Ilmunud: Appollonio, M., Andresen, R., Putman, R. 2010. European Ungulates and their Management in the 21st Century. 441 – 476.
27. Malila, V. 2011. Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto jurist. Kirjavahetus autoriga.
28. Månsson, J. 2011. Viltskadecenter. Kirjavahetus autoriga.
29. Medību likums. 2003. Zemkopības Ministrija. Latvian Vestenis, 107 (2872)
30. Medžiojamųjų gyvūnų padarytos žalos žemės ūkio pasėliams ir miškui apskaičiavimo metodika. 2002. Valstybės žinios, 2002, Nr. 97-4303.
31. Medžioklės įstatymas. 2002. Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2634.
32. Naturvårdsverket. 2011. Koduleht: <http://www.naturvardsverket.se/> (28.11.2011).
33. Noteikumi par metodiku, kādā nosaka materiālo zaudējumu apjomu, kurus lauksaimniecībai un mežsaimniecībai nodarījuši medījamie dzīvnieki. 2006. Ministru kabineta noteikumi Nr.334 (prot. Nr. 24 42.§).
34. Nyhus, P.J., Osofsky, S., Ferraro, P., Madden, F., Fisher, H. 2003. Bearing the costs of human-wildlife conflict: The challenges of compensation schemes. Ilmunud: Woodroffe, R., Thirgood, S., Rabinowitz, A. (toim). People and Wildlife Conflict or Coexistence. 457 lk.
35. Palmer, S. C. F., Truscott, A.-M. 2003. Browsing by deer on naturally regenerating Scots pine (*Pinus sylvestris*) and its effects on sapling growth. Forest Ecology and Management 182, 31 – 47.
36. Putman, R. J. 2004. The Deer Manager's Companion: A Guide to Deer Management in the wild and in parks. Shrewsbury, UK. Swan Hill Press 176 lk.
37. Reimoser, F., Armstrong, H., Suchant, R. 1999. Measuring Florest damage of ungulates: what should be considered. Forest Ecology and Management 120, 47 – 58.

38. Reimoser, F., Putman, R. 2011. Impacts of wild ungulates on vegetation: costs and benefits. Ilmunud: Putman, R., Apollonio, M., Andresen, R. (toim.). Ungulate Management in Europe. 398 lk.
39. Riistavahinkolaki. 2009. Maa- ja metsätalousministeriö, 105/2009.
40. Schaller, M. J. 2002. Evaluation of wildlife damage to forests in Germany. Ilmunud: Clark, L. et al. (toim.). Human wildlife conflicts: Economic considerations. Proceedings of the Third NWRC Special Symposium Fort Collins, Colorado.
41. Schaller, M. J. 2007. Forests and wildlife management in Germany – A mini review. Eurasian Journal of Forest Research 10(1), 59 – 70.
42. Schwab, von G., Schmidbauer M. 2003. Beaver (*Castor fiber* L. Castoridae) management in Bavaria. Landesmuseen Neue Serie 2, 99 – 106.
43. Scwerdtner, K., Gruber, B. 2007. A conceptual framework for damage compensation schemes. Biological Conservation 134, 354-360.
44. Skogsstyrelsen s.d. Sustainable Forest management in Sweden. Kättesaadav: http://www.skogsstyrelsen.se/Global/myndigheten/Projekt/Internationella%20skogs%C3%A5ret/eufaktablad_klar%20%282%29.pdf (28.11.2011).
45. Solbraa, K. 2002. Beiteskader av elg. Ettekanne LP 300 kursuselt Norra Pöllumajandusülikoolis.
46. Vidar Holte. 2011. Norges Skogeierforbund (Ulukibioloog). Vestlus ja kirjavahetus autoriga
47. Viltskadecenter. 2011. Koduleht: <http://www.viltskadecenter.se/> (28.11.2011).
48. Viltskadeförordning. 2001. Landsbygdsdepartementet, 2001:754.
49. Viltskadekungörelsen. 2002. Naturvårdsverkets författningssamling, 2002:13.

Lisa 1. Ülevaade ulukikahjudega tegelemisest uuringualustes riikides.

Riik	Ennetamise toetamine	Kompensatsioon põllumajandusele	Kompensatsioon metsakahjustustele	Kahjustusest teatamise tähtaeg	Omavastutuse määr
Läti	Ei	Vastavalt jahirentniku ja maaomaniku lepingule		Kohe peale kahjustuse avastamist	Vastavalt lepingule (kahjustatud ala peab olema üle 0,1 ha)
Leedu	Ei	Kahjustused kompenseerib jahipiirkonna kasutaja v.a. piirkondades, kus jahipidamine on keelatud. Suurkiskjate kahjusid ei kompenseerita		3 tööpäeva jooksul peale kahjustuse avastamist	Noore metsa korral kuni 20% peapuuliigist hävinud ja vana metsa korral kuni 10% peapuuliigist kahjustatud
Rootsi	Jah, taotlus esitada 3 kuud enne meetmete rakendamist	Riik kompenseerib kaitsealuste liikide ja suurkiskjate kahjustused	Metsakahjustuste korral kompensatsiooni ei maksta	Kohe peale kahjustuse ilmnemist ja hülgekahjustuste korral 31. maiks eelneva aasta kohta	-
Norra	Jah, kahjude ennetamiseks põllumajanduses	Riik kompenseerib suurkiskjate kahjustused	Metsakahjustuste korral kompensatsiooni ei maksta	Kahjust tuleb teatada võimalikult kiiresti	-
Soome	Jah, teatud juhtudel on võimalik riigilt taotleda kahjustuste ennetamise toetust	Kompenseeritakse hirvlaste, suurkiskjate ja mõnedel juhtudel ka teiste liikide (nt kobras ja hiired) poolt tekitatud kahjustused. Kompensatsioonid makstakse riigikassast		Kohe peale kahjustuse avastamist	170 EUR kalendriaastas
Saksamaa	Ei	Kompensatsiooni õigus on ainult sõraliste, küülikute ja faasanite kahjustustele. Selleks, et saada kompensatsiooni peab maaomanikul olema vastav klausel ka jahirendilepingusse kirjutatud		Põllumajanduskahjude korral teatamise kohustus 1 nädala jooksul peale avastamist. Metsakahjustuste korral 1. mai ja 1. oktoober poolasta kahjustuste kompenseerimiseks	Vastavalt lepingule

Lisa 2. Peamised ulukikahjusid käsitlevad seadusaktid ja ulukikahjusid ennetavad meetmed uuringualustes riikides

Riik	Seadused ja määrused	Seadused ja määrused (orig. keeles)	Peamised ulukikahjude ennetamiseks kasutatavad meetmed
Soome	1. Ulukikahjustuste seadus	1. Riisatavahinkolaki	Jahipidamine Kopratammide lammutamine
Rootsi	1. Ulukikahjude määrus 2. Jahieeskiri	1. Viltskadeförordning 2. Jaktförordning	Jahipidamine Hirmutamine Aedade ehitamine Karjakoerad
Norra	1. Eluslooduse seadus 2. Ulukifondi ja hirvlaste jahitasude määruks 3. Suurkiskjate poolt kariloomadele tekitatud kahjustuste hüvitamise määruks	1. Lov om jakt og fangst av vilt 2. Forskrift om kommunale og fylkeskommunale viltfond og fellingsavgift for elg og hjort 3. Forskrift om erstatning for tap og følgekostnader når husdyr blir drept eller skadet av roovilt	Jahipidamine Aedade ehitamine (suurkiskjate kaitseks) Karjakoerad
Läti	1. Jahiseadus 2. Ulukikahjustuste hindamise metoodika põllumajandus ja metsakultuuridele	1. Medību Likums 2. Noteikumi par metodiku, kādā nosaka materiālo zaudējumu apjomu, kurus lauksaimniecībai un mežsaimniecībai nodarījuši medījамie dzīvnieki	Jahipidamine
Leedu	1. Jahiseadus 2. Ulukikahjustuste hindamise metoodika metsa ja põllumaal	1. Medžioklės įstatymas 2. Medžiojamųjų gyvūnų padarytos žalos žemės ūkio pasėliams ir miškui apskaičiavimo metodika	Jahipidamine
Saksamaa	1. Föderaalne jahiseadus	1. Bundesjagdgesetz	Jahipidamine